

УДК 821.161.2.02“19”

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ТЕОПЕРСОНІФІКОН У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ПРАЗЬКОЇ ГРУПИ**Мисько І. Р.**

Статтю присвячено дослідженню християнських теонімів у поетичних текстах Празької групи, описано їх експресивний потенціал, наголошено на задумі автора та способах введення його в контекст, що дало змогу виявити спільні та відмінні денотативні, референтні й конотативні значення зіставляваних номінацій, а також з'ясувати їхнє місце в системі Божих імен загалом.

Ключові слова: сакральне, онім, теонім, аґіонім, поетика, конотація, слово-образ.

Статья посвящена исследованию христианских теонимов в поэтических текстах Пражской группы, описан их экспрессивный потенциал, особое внимание акцентировано на замысле автора та способах введения его в контекст. Это позволило установить общие и специфические денотативные, референтные, коннотативные значения сопоставляемых номинаций, а также определить их место в системе Божьих имен в целом.

Ключевые слова: сакральное, оним, теоним, агионим, поэтика, коннотация, слово-образ.

The article is devoted to the study of Christian theonyms in poetical texts of prague group, described the expressive potential, emphasized the author's intention and ways of putting them into context. And this gave an opportunity to reveal common and different denotative, reference, connotative meanings of the compared notions, as well as clarify their position in the structure of God's names in general.

Key words: sacral, onym, Christian theonym, ahyonim, poetry, connotation, the word – image.

В останні роки ХХ ст. суттєво збільшилась кількість досліджень, присвячених темі “Мова і релігія”, яка ще донедавна була вилучена з культурологічного дискурсу. Українські науковці активно вивчають релігійну термінологію, застосовуючи структурно-семантичний підхід, теорію лексико-семантичного (поняттєвого) поля й опозицій. Теорія поняттєвого поля спирається на традицію структурної семасіології й теорії номінації. У цьому річизі виконані праці Н. Кочан, В. Мокрого, С. Бібли, І. Бочарової, Н. Пуряєвої, Н. Піддубної, Ю. Осінчука та ін. Семантико-стилістичну специфіку конфесійних назв в українських поетичних текстах аналізують В. Пустовіт, Т. Берест, М. Мельник, Н. Дзюбишина-Мельник, Л. Петрова, О. Черевченко, Ю. Браїлко та ін. У лінгвокогнітивному, лінгвокультурному аспектах досліджують сакралії мовознавці М. Скаб, Т. Вільчинська, П. Мацьків та ін. Теоретичні підвалини наукового вивчення сакральної лексики закладено в працях І. Огієнка. До питань впливу конфесійного стилю на формування української літературної мови на різних етапах її розвитку зверталися також В. Німчук, О. Горбач, Т. Коць. Не залишилася поза увагою мовознавців і біблійна фразеологія, що стала предметом наукового аналізу А. Коваль, Г. Бурдіної.

Дослідження історії розвитку сакральної лексики нині є актуальним у зв'язку з тим, що мова, використовувана у сфері теології, в останні роки перебуває у стані відродження, а подекуди й творення. Щодо способів творення сакральної лексики склалися певні традиції, якими не можна нехтувати при формуванні сучасної терміносистеми.

Творчий доробок “пражан” (Є. Маланюка, О. Ольжич, О. Лятуринської, О. Теліги, О. Стефановича) довгий час був вилучений з українського процесу та закритий для українського читача через ідеологічні перестороги, хоча його високо поцінували й активно досліджували лише літературні критики української діаспори. Тільки після здобуття незалежності до них долучилися науковці “материкової” України.

Фахівці сакральну термінологію визначають як шар лексики, вживаної для позначення понять, що стосуються релігійної свідомості, культурної діяльності, церковно-релігійних організацій (інститутів), внутрішньо- та міжцерковних відносин. Виникнення та існування її безпосередньо залежало від становища і розвитку церкви, релігійної свідомості та обрядовості [2, с. 157].

Найвиразніше сакральні тексти характеризує лексичний склад. Серед лексико-тематичних груп сакральної лексики у "поетів-пражан" виокремлюємо групу теонімів (власні назви, найменування Божества). В межах цієї групи фіксуємо такі підгрупи: I – на позначення Бога як Абсолюту (Господь, Господь Бог). Скажімо, в Євгена Маланюка читаємо: *Бог покарав мене моїм коханням, Як тяжким жорном на зухвальство духа. Бог покарав твоїм нещадним брудом – І ось закаляла моя гординя* (Є. Маланюк, Антимарія, 56); *Та грізний Бог, що вічно пише Пророчим пломенем сузір* (Є. Маланюк, Чужина II, 20); *Наш хмурий Бог не став нам обронцем, Він присудив горбату путь скорбот* (Є. Маланюк, Еміграція, 34); *Розтанув подих Бога, І – мертва і страшна краса твоя в труні* (Є. Маланюк, Мій ямб задиханий, 51).

Поетична збірка Юрія Дарагана "Срібні сурми" наскрізь просякнута домінантою "Бог": *Очі всіх на тя уповають, Хай пильнує життя твоє Біг, І благаєм, щоб волю для краю Він здобути тобі переміг* (Ю. Дараган, Мазепа, 84). В Олени Теліги: *Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив, Та там, де треба, – я тверда й сувора* (Сучасникам, 34); *І в паутинні перехресних барв Я палко мрію до самого рання, Щоб Бог зіслав мені найбільший дар: Гарячу смерть – не зимне умирання* (Лист, 39).

У поезіях Наталії Лівницької-Холодної найчастіше прочитуємо звертання до Божественної сили. Функцію адресата мовлення виконують лексеми Бог, Господь, Господь Бог, Отець, рідше – інші теонімичні номени (Христос, Богородиця, Пречиста, Єгова): *О Боже, де ти? Де милосердя, де Твоя любов? Чому створив ти бомби і ракети, де матері Господньої покров?* (Остання дія, Новорічне, 210); *О Боже! Сила ж це яка мене загнала в ці людські пустелі?* (Перекотиполо, Двері, 194); *Бог покарав мене, я знаю, і не скоритись я не можу, і кару цю щодня приймаю: Нехай же буде воля Божа* (Попіл, XI, 88); *Бо це ж вони тебе навчили вірити в Бога, любити край свій й пахощі весни* (Mal Du Pays, X 98).

Засвідчено теоперсонім "Бог" у поезії Юрія Липи: *Хай Бог великий ватагом вам буде!* (Слово в пустині, 357); *Даремно вбив його ти, пане. Бог все бачить* (Троянда з Єрихону, 313); *Все, що напружене й скоромне, все – в ласці у Бога* (Народи, 210); *Боже, Владарю душ, не дозволяй нам у пиху вбирати життя, Не дозволяй у брехливу полуду вбирати сваволю* (Боже, Владарю душ, 171); Юрія Клена: *Хай Бог цю повість прощі зусиль собі з літопису на спогад витне* (Прокляті роки, I, 47); *Ти, Боже, їх у темряві не кинь, благослови їм шлях серед пустинь* (Прокляті роки, I, 49) і в збірці "Срібні сурми" Юрія Дарагана: *Хай поспільством піклується Пан Біг, А Україну на смерть і на скін* (Мазепа, 84).

Другу лексико-семантичну підгрупу складають лексеми, об'єднані значенням першості у Святій Трійці: *"В вікні на сірих пасмах дощових завіс чийсь образ мерехтить і сяють скорбні очі: І я моливсь, щоб мимо уст моїх проніс Отець небесний чару мук тієї ночі* (Н. Лівницька-Холодна, На грані, Вечір, 141); *Другий – говорить без кінця, лає всіх і Отця, Нечистоти скидає, проклинає, як грає, Все чорним словом називає, блює, Все хотів би очорнити, змінити, залишити* (Ю. Липа, Біси й ловець, 192).

До третьої підгрупи відносимо Бога Сина – Ісуса Христа. У кожного з "пражан" по-різному виявляється бачення канонічного образу Христа. Якщо в Г. Мазуренко, в окремих поезіях Юрія Клена, О. Стефановича, Л. Мосендза, Ю. Липи головно акцентується на духовних засадах життя і вчення Христа, то в Євгена Маланюка, О. Лятуринської, Олега Ольжича домінує соціально-політичний план: *Христос кохав ті лінії у полі, що срібло крешуть у ночах. І ось вони, як вічний символ волі, цвітуть на димних прапорах* (Ю. Клен, I, Каравели, Жанна Д'Арк, 74); *І пригадалася забута притча, що про зерно гірчичне склав Христос* (Ю. Клен, I, Первозваного на горах, Символ, 152); *Христос, незмінний у роках, прозорий, променем прошитий. Отут молилась Маргарита і гірко каялась в гріхах* (Ю. Клен, Серед озер ясних, Франкфурт-на-Майні, 108); *Христос не мрія й не мара Чи Нестерова, чи Толстого.*

(*Блюзнiрство пензля i пера*), – *Христос – то чинна путь до Бога* (Є. Маланюк, Так пам'ять зберегла навiк, 233); *Вiтрам на поталу – руїна, руїна. Вікам на загладу – зомлілий простiр... Ні-ні, не Христос, не Христос, Україно, – Злочинець Варрава харчить на хресті* (Є. Маланюк, Чорна Еллада, 57); *“Та знову сню забутим раєм На старім Карловім мості, Де золотий Христос конає На Темно-бронзовім хресті* (Ю. Дараган, У Празі, 112).

До четвертої підгрупи зараховуємо лексеми на позначення Бога Духа Святого: *“Кохання смеркло: Сяє дух. Розплющив день блакитні ночі* (Є. Маланюк, Демон мистецтва, 29); *Йду, щоб припасти в покорі Тобі до стiп... доки дух у постійній зморі не осліп* (Н. Лiвицька-Холодна, Перекотиполе, Терпко в роті..., 168); *Самота – то гордість духа* (Н. Лiвицька-Холодна, Перекотиполе, Вечори, 168); *Вогню нерівности дай міру У тiлі вутлому її, Дай опалювання i віру, Очисти духа для сем'ї* (Ю. Липа, Молитва за кохану жінку, 183); *Дух Божий в подуві вiтрів. Акриди, дикий мед, брусниці, вода з скелястої криниці i ложе з моху й каміниців* (Ю. Клен, Каравели, Предтеча, 70).

Образ Діви Марії у творчості пражан асоціюється з багатостраждальною матір'ю, яка розділила із сином тернистий шлях, усемилюбовою жінкою, справедливою заступницею: *Будувало дванадцять лицарів – роки А вночі ім Мати Свята Вкладала в уста Пісню про храм високий* (Ю. Липа, Київські легенди, Про Святу Софію, 145, 222); *Та все ж – проти життя – мій щит Од злого світу – оборона I в день тверезий, i в ночі – Все ти земна моя Мадонна* (Є. Маланюк, Та все ж проти життя мій щит, 146); *То – Замість Сина розп'ята Пречиста мати на хресті* (Є. Маланюк, Голоси землі, 237); *I вийшла, вийшла з вогню ікон Пречиста Мати, слізьми залита* (А. Гарасевич, Легенди й образи, Мадонна моря, 85); *Хто це з сивини суховію Утікає в блакить чужин? – Це бліда, мов ранок, Марія I на білих долонях – Син* (А. Гарасевич, Легенди й образи, Утеча, 81).

Богородиця – Символ Матері, Цариці Небесної, Життя, Світла, Мудрості, Таїни, любові; заступництва, радості і смутку; ідеалу жінки-матері; союзу божественного і земного; духовного порозуміння володарки і надії всіх народів [14, с. 32].

Формат статті не дає змоги різноаспектно й вичерпно висвітлити особливості функціонування біблійних образів на площинах художніх текстів поетів Празької групи. Пошук у художньому тексті сакральних образів та бачення перспективи набування ними нових семантичних і стилістичних значень, динаміки кристалізації й отримання додаткових смислових, духовно-етичних і культурних прирощень дає змогу побачити й окреслити багатомірну глибинність художнього тексту, уловити його відкритість та потенційну можливість нових інтерперетацій. У зазначених творах імена Бог, Христос, Божа Мати мають найвищий індекс частотності; вони – концептуальні за своїми поетичними смислами, визначають специфіку особливості світоглядної системи поетів Празької групи – орієнтацію на формування високих моральних цінностей особи й суспільства.

Хоча в Євгена Маланюка, Оксани Лятуринської, Олега Ольжича частина онімної сакральної лексики і зазнала часткового національного переосмислення або була національно акцентована, усе ж більшість теонімів через своє історичне походження, своєрідне поєднання образно-символічних систем різних народів залишається у просторі сакруму і є яскравими маркерами біблійно-образної рецепції світу.

Література

1. Браїлко Ю. І. Конфесійна лексика у творчості українських поетів 60–80-х років ХХ ст. (семантико-стилістичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Браїлко Ю. І. – К., 2005. – 20 с.
2. Гарбуз С. Спостереження над сакральною лексикою в Почаївському збірнику / С. Гарбуз // Християнство й українська мова : матеріали наукової конференції (Київ, 5–6 жовтня 2000 р.). – Львів : Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 157–164.
3. Горбач О. Українська народня релігійно-християнська термінологія й лексика // Наукові Записки Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1988.
4. Ч. 13 : Філософський факультет, Збірник мовознавчої комісії наукового конгресу в 1000-ліття Хрещення Руси-України. – 1988. – С. 99–145.

4. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Ще один стиль сучасної української літературної мови / Н. Я. Дзюбишина-Мельник // *Культура слова*. – К., 1994. – Вип. 45. – С. 14–20.
5. Зубов Н. И Древнерусская теонимия (Проблема собственного и нарицательного) : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Н. И. Зубов ; ОГУ им. И. И. Мечникова. – Одесса, 1982. – 24 с.
6. Катрій Ю. Я. Наша християнська традиція / Юрій Катрій. – Нью-Йорк ; Рим : Вид-во та друкарня отців Василіян, 1988. – 396 с.
7. Мамчур І. Функціональні стилі мовлення в аспекті сучасного мовознавства / І. Мамчур // *Дивослово*. – 2001. – № 12. – С. 32–42.
8. Митрополит Михаїл Поширений катехізис Православної Церкви Христової / Митрополит Михаїл. – Кенсінгтон ; США ; Київ : Воскресіння, 1992. – 176 с.
9. Німчук В. Українська мова – священна мова / В. Німчук // *Людина і світ*. – 1992. – № 11–12. – С. 28–32.
10. Огієнко І. Українська церковна термінологія в мові польській / І. Огієнко // *Рідна мова*. – 1937. – № 9–10. – С. 339–342.
11. Павлова І. Лексика конфесійного стилю / І. Павлова // *Дивослово*. – 2001. – № 1. – С. 18–24.
12. Подольская Н. Словарь русской ономастической терминологии / Н. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
13. Потапенко О. І. Словник символів / О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко, Г. І. Потапенко, В. В. Куйбіда, В. П. Коцур. – К. : Народознавство, 1997. – 156 с.
14. Розумний Я. Від символізму до екзистенціалізму: християнські елементи в українській поезії ХХ століття / Я. Розумний // *Науковий конгрес у 1000-ліття хрещення Руси-України*. – Мюнхен, 1988–1989. – 497 с.
15. Тодор О. Конфесійна лексика у мові періодики / О. Тодор // *Культура слова*. – К., 2001. – Вип. 59. – С. 77–78.